

гл. ас. д-р АНТОН МАРИНОВ,
ТРАКИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ, гр. СТАРА ЗАГОРА

докторант НЕДЕЛИН МАРКОВ
ТРАКИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ, гр. СТАРА ЗАГОРА

**АНАЛИЗ НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ
В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2000-2006 ГОДИНА**

**ANALYSIS OF MACROECONOMICAL INDICATORS IN BULGARIA
FOR THE PERIOD 2000 - 2006**

Chief Assistant Prof. Dr. ANTON MARINOV
TRAKIA UNIVERSITY, STARA ZAGORA

NEDELIN MARKOV, Ph.D. student
TRAKIA UNIVERSITY, STARA ZAGORA

Abstract: The paper displays the social-economical development of Bulgaria for the period 2000-2006, through the research of several macroeconomical indicators as GDP, unemployment, per capita income, inflation, economical growth and others. These indicators are analyzed on a nation level, by regions of planning and by different areas of economics. Adequate social-economical politics can be developed on the basis of the research.

Key words: macroeconomical indicators, GDP, economic growth, per capita income, unemployment

ВЪВЕДЕНИЕ

Анализирането на макроикономически показатели и установяването на тенденциите им на развитие в България за периода 2000-2006 г. е важен признак за измерването на жизнения стандарт у нас. Фактори при определянето на жизнения стандарт в най-голяма степен са: реалния [брутен вътрешен продукт](#) (т.е. [брутния вътрешен продукт](#) коригиран с [инфлацията](#)), доход на глава от населението, [демографски](#) характеристики и брой на населението и др. Други измерители са например достъпът до качествено [образование](#), [здравеопазване](#) и [социални придобивки](#).

На идеята на жизнения стандарт може да се противопостави идеята за [качеството на живота](#), която отчита не само материалните условия за преживяване, но и други субективни фактори в човешкия живот - като свободно време, безопасност, [култура](#) и

развлечения, социален живот, психично здраве, околна среда. По-комплексните изследвания на благосъстоянието водят и до по-политизирани, следователно противоречиви оценки. Сравнението между две държави със сходен жизнен стандарт, може да се окаже, че факторите на качеството на живота правят една от двете държави по-привлекателно място за даден човек или група от хора.

Целта на настоящата разработка е да се анализират група макроикономически показатели и установят тенденциите им в България за периода 2000-2006 г., за да се измери и анализира жизнения стандарт у нас.

Обект на изследване са група макроикономически показатели в България за периода 2000-2006 г., като измерители на жизнения стандарт у нас.

Методите, които се използвани при проучването и анализа на настоящото

изследване са: системен подход, наблюдение, системен, сравнителен и логически анализ и др.

При анализа на макроикономическите показатели най-обобщаващ е брутния вътрешен продукт (БВП). В икономиката има няколко тълкования на брутния вътрешен продукт (БВП), едното е, че: БВП включва крайната продукция от текущото производство, а не от минали (преходни) години; при другото е че, БВП е сума от пазарните стойности на завършени стоки и услуги през определен период от време (1 година), произведени в дадена страна (вътре в нея).

Независимо от различните определения има три подхода за изчисляване на размера на БВП. Първият се свързва с паричните потоци на икономическата система от доходната им страна¹. Вторият разглежда изчисляването на БВП откъм разходната им страна², а третият измерва БВП чрез добавената стойност, създадена от отраслите на икономиката³. Данните за изчисляване на БВП са обект на събиране от специализирани официални информационни източници⁴. Първоизточникът на информацията за първия се получава от декларираните данни пред финансовите органи. Чрез всеки подход се получава размера на БВП. Теоретичната обосновка на трите подхода изключва възможността за

количествено отклонение между съответните величини.

Недостатъците при анализа на БВП се базират изключително на декларирането на БВП, което понякога ги прави неточни. Друг недостатък при измерването чрез различните методи е, че съществува значителна разлика в статистическата методология за тяхното определяне. Дори всички транзакции да бяха изцяло отчетени, грешките в начините за събиране на данни и времевата неустойчивост биха довели до изкривяване на изчисленията за приходите и разходите.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Анализа на БВП е представен на национално, регионално и секторно равнище. При анализа на БВП на регионално равнище са изследвани различията и относителния дял на регионите в България при формирането на БВП.

При анализа⁵ на данните от таблица 1 за периода 2000-2006 г., могат да се направят следните изводи:

1. Общия брутен вътрешен продукт (БВП) в лева е нараснал 183 %, а в долари (USD) за същи период е 250 %. Това се дължи на отслабването (девалвацията) на долара за времето на изследвания период.

2. БВП на човек от населението е лева е нараснал 195 % за изследвания период, а в долари е 265 %. Тук разликата се дължи на същата причина.

3. Нетният национален разполагаем доход на човек от населението в лева, т.е. дохода за потребление и спестяване на един човек в България е нараснал 194 % за периода на изследването, а в долари 264 %.

¹ Доходният метод включва: сумата от доходи за труд (заплати), собственост от ренти, чисти лихви, корпоративна печалба (без преките данъци), косвени данъци и амортизации.

² Разходният метод включва: потребление, инвестиционни разходи, правителствени (държавни) разходи и нетен експорт.

³ Производственият метод включва: сумата от брутната добавена стойност на всички отрасли на националната икономика и нетните (чистите) данъци минус условно изчислени услуги на финансовите посредници).

⁴ За България това е Националният статистически институт (НСИ) чрез системата от национални сметки (СНС).

* „Основни макроикономически показатели 1991-2006 г.“, изд. НСИ, България

⁵ При анализа като базова година се приема началната за периода, т.е. 1999 г.

Таблица №1. Брутен вътрешен продукт на България по текущи цени за периода 2000 - 2006 година*

Години	Брутен вътрешен продукт	Брутен вътрешен продукт на човек от населението	Брутен вътрешен продукт	Брутен вътрешен продукт на човек от населението	Средногодишно население	Средногодишен валутен курс
Year	Gross domestic product	Gross domestic product per capita	Gross domestic product	Gross domestic per capita	Average annual population	Average annual or exchange rate
	млн. левове Million Levs	левове Levs	млн. щ. долари Million USD	щ. долари USD	хиляди Thousands	лева за 1 щ. долар Levs per 1 USD
2000	26753	3274	12596	1542	8170	2.124
2001	29709	3754	13599	1718	7913	2.185
2002	32402	4118	15601	1983	7869	2.007
2003	34627	4426	19983	2554	7824	1.733
2004	38823	4989	24648	3168	7781	1.575
2005	42797	5529	27188	3513	7740	1.574
2006	49091	6376	31476	4088	7699	1.560

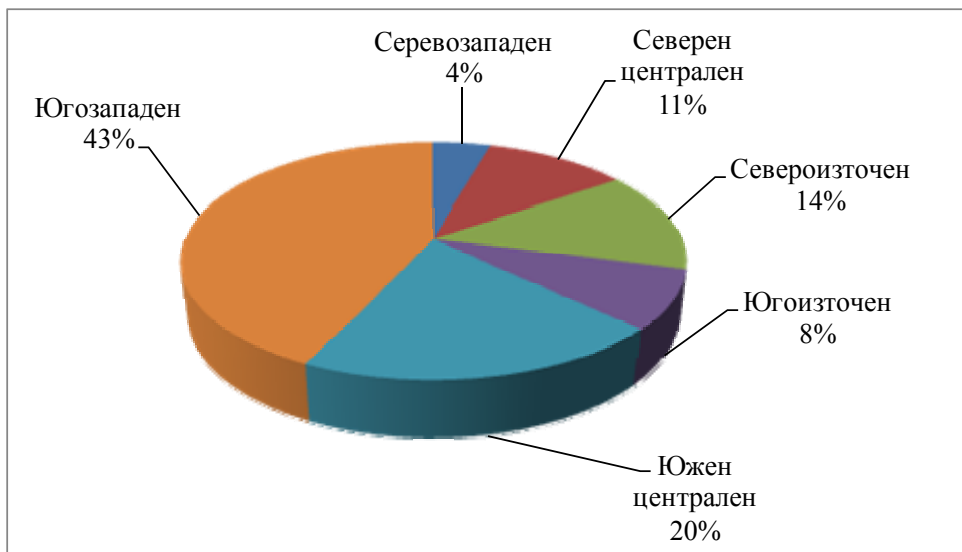
4. Основния извод от анализа на горните три макроикономически показатели е, че има трайно нарастване на всички показатели от 183 до 195 %, т.е. стандарта на живота на българина се е подобрил, а от курсовата разлика на долара спрямо лева доходите на българина за изследвания период са се увеличили допълнително с около 70 %.

При описанието на БВП е необходимо той да бъде разгледан не само на национално ниво, но и на регионално ниво. По този начин може да се определи как се развиват отделните райони на планиране и по този начин да се определи каква регионална политика да се прилага спрямо тях.

Брутният вътрешен продукт (БВП) на всичките 6 района е по-малък от 75 % от средния за страните от ЕС 25. Поради тази причина всичките райони се превърнаха в обект на въздействие от страна на провежданата регионална политика на ЕС.

През периода 2000 г. - 2006 г. се забелязва (фигура 1), че с най - висок БВП е Югозападния район за планиране. Той се нарежда на първо място със своите 21 223 826 хил. лв. БВП (2006 г.), което е около 43 % от общия БВП на националната икономика. Този резултат 5 пъти (2000 г.) по-голям от най-слабо развития район - Северозападният. В края на изследвания период тази разлика скача до 9,6 пъти. Причините за този голям дисбаланс са много. Една от основните причини си остава обезлюдяването в Северозападния район. Доказателство за това е че когато се използва показателя БВП на 1 човек от населението, тези разлики рязко намаляват. През 2006 г., по показател БВП/1 човек от населението, Югозападният район отново е на водещо място, но с около 2,2 пъти повече от най - слабо развитата територия (по класификацията на NUTS II).

Фигура №1. Брутен вътрешен продукт по райони в България за периода 2000-2006 г.

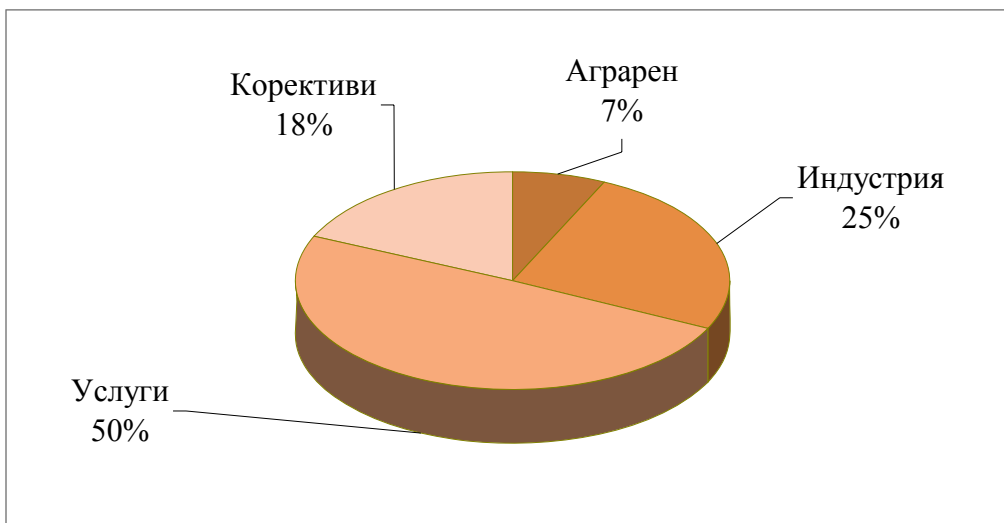
Секторният анализ на БВП (фигура 2) и Брутната добавена стойност (БДС) по райони също представлява интерес. През разглеждания период в национален мащаб най - голям дял в БДС има сектора на услугите. През 2000 г. сектора дава 56,02 % от общата БДС, като този размер стига до 60,55 % през 2006 г. Това е сектора, който бележи трайна тенденция на увеличаване. Вторият по значение сектор в състава на националната БДС е индустрията. Неговия състав заема около 1/3 от общата БДС през целия разглеждан период. С най - нисък дял и следователно с най-малко значение за икономиката на страната е селското стопанство. През 2000 г. относителния дял на селското стопанство е 12,23 % от

БДС на страната, а през 2006 г. този дял спада до 8,54 %. Това се случва въпреки действието на предприсъединителните финансови механизми за укрепване и стимулиране на селскостопанските производители.

В национален мащаб, за сектора на услугите и индустрията определящ е Югозападния район за планиране, а за сектора селско стопанство основно значение има Южен централен район.

За още по-точното определяне на реалното благосъстояние на българската нация, трябва да се анализират и някои други допълнителни показатели като безработица, инфлация, икономически растеж и др.

Фигура №2. Брутен вътрешен продукт по сектори в България за периода 2000-2006 г.

При анализа на макроикономическите показатели (таблица 2 и фигура 3) се вижда, че броя на безработните в периода 2000-2006 г. показва спад с около 8,5% (18,1-9,6%),

т.е. безработните са намалели с 373000 души спрямо началото на изследвания период при средна годишна заетост от 3357000 души.

Таблица №2. Основни макроикономически показатели в България 2000-2006 г.

ГОДИНИ	2000 г.	2001 г.	2002 г.	2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.
БВП - текущи цени (в мил. лв.)	26 753	29 709	32 402	34 627	38 823	42 797	49 361
Инфлация % - средна за периода	10.3%	7.4%	5.8%	2.3%	6.2%	5.0%	7.2%
Икономически растеж %	5.4%	4.1%	4.5%	5.0%	6.6%	6.2%	6.3%
Брой заети лица (хил.души)	3239,20	3214,70	3222,10	3317,40	3403,40	3495,30	3612,00
Ниво на безработица (до 2002 г. в края на периода, а от 2003 г. средно за периода)	18.1%	18.1%	17.7%	14.3%	12.7%	11.5%	9.6%
БВП на човек от населението (тек. цени в лв.)	3274	3754	4118	4426	4989	5529	6411

Източник: НСИ, АЗ, МФ, БНБ, World Bank (Световната банка), НАП и собствени изчисления.

Заетостта в частния сектор за изследвания период се увеличила с около 463000 (22%), а в обществения сектор е намаляла с 166000 души (24%).

Разминаването в данните се дължи на различния относителен дял на заетите в частния и обществения сектор.

Фигура №3. Ниво на безработицата в България за периода 2000-2006 г.

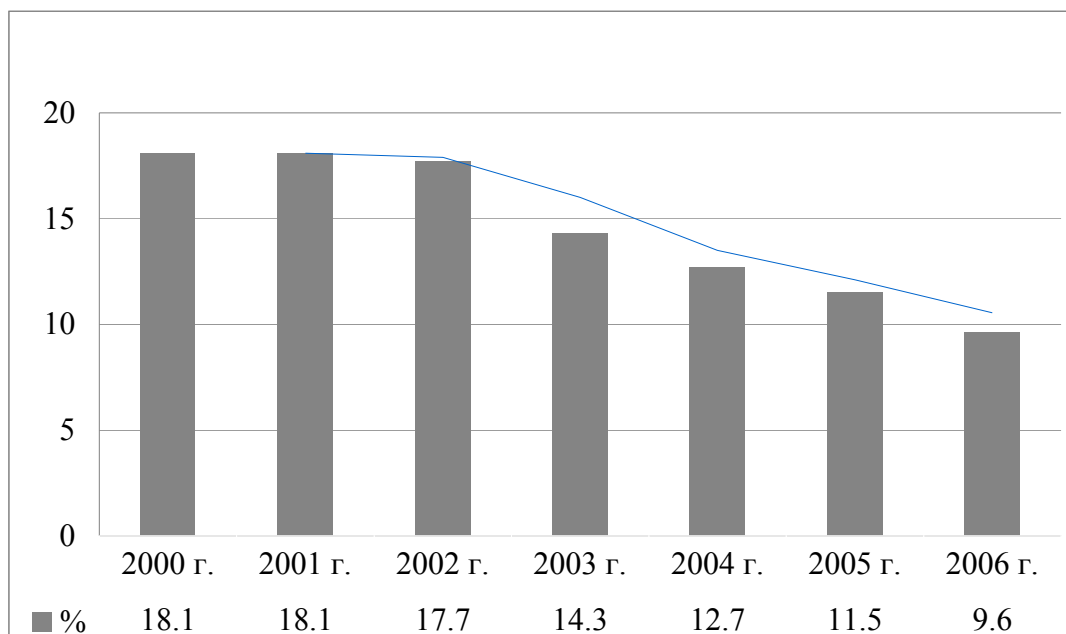

Таблица 3. Работна сила и коефициенти на икономическа активност, заетост и безработица през 2006 г. по местоживее и пол (средногодишни данни)

Пол Местоживее	Работна сила			Лица извън работна та сила	Коефициен т на икономичес ка активност	Коефицие нт на заетост	Коефицие нт на безработи ца
	всич ко	зает и	безрабо тни				
	хиляди						
Общо	3415.7	3 110	305.7	3 243.5	51.3	46.7	9.0
Мъже	1809.2	1652.8	156.4	1 383.7	56.7	51.8	8.6
Жени	1606.5	1457.2	149.3	1 859.7	46.3	42.0	9.3
В градовете	2604.7	2409.4	195.3	2 065.2	55.8	51.6	7.5
Мъже	1350.5	1253.3	97.2	870.4	60.8	56.4	7.2
Жени	1254.2	1156.1	98.1	1194.8	51.2	47.2	7.8
В селата	811	700.6	110.4	1178.3	40.8	35.2	13.6
Мъже	458.6	399.5	59.2	513.3	47.2	41.1	12.9
Жени	352.4	301.1	51.2	664.9	34.6	29.6	14.5

Източник: www.nsi.bg

Анализът на данните за състоянието на пазара на труда в малките (селските) общини (райони) през **2006 г.** в България отново показва сериозни диспропорции в сравнение с по-големите общини (таблица)⁷.

От анализа на данните в таблица 3 могат да се направят следните изводи:

1. На национално равнище безработица сред жените е по-висока и то най-вече в селата. Причините за ниската икономическа активност на жените се свързват с необходимостта жените да полагат грижи за децата и възрастните хора в семейството, а в селата те поемат и основният ангажимент и за семейното (личното) стопанство.

2. В малките общини е преобладават безработните лица с основно, начално и по-ниско образование - 74,41% от всички безработни лица, докато в големите общини преобладават безработните лица със средно образование - 47,37%. Причините за диспропорциите при безработните спрямо образователната структура в по-малките населени места се дължат на няколко причини - миграция на квалифицираното население към по-големите населени места, невъзможност или нежелание за продължаване на образованието, финансови причини, недостатъчна мотивация, причинена от недостига на работни места и др.

3. Рискови групи на пазара на труда в България в големите общини са: жени, висшисти, нискоквалифицирани лица и дългосрочно безработни, а в малките общини - лица с основно и по-ниско образование, дългосрочно безработни, хора без професия и жени.

4. От цялостния анализ на таблица 3 извода е, че мерките за намаляване на безработицата трябва да

са различни спрямо рисковите групи в различните общини. Остава открит въпроса правилно са определени рисковите групи в дадена община и какви програми се прилагат Министерството на труда и социалната политика чрез дирекциите „Бюро по труда“ по места.

При анализа на безработицата за периода 2000-2006 г. като основни проблеми за осигуряване на работно място се обособиха: недостатъчното ниво на образование и липсата на подходяща професионална квалификация, адекватна на пазарното търсене. Решението на този проблем е свързано с участието на образователните институции на територията на общината при решаване на проблемите на заетостта. Основните, средни и висши учебни заведения осигуряват качеството на човешкия ресурс преди да навлезе на пазара на труда, а организациите, предоставящи професионално образование и обучение могат да предложат необходимата допълнителна квалификация и провеждането на политики за образование през целия живот.

За периода на изследването другите макроикономически показатели⁸ на страната, като: икономически растеж - 38,1%, инфлация - 44,2% и номинален БВП - 84,5% бележат постоянно увеличение. Тук се забелязва отклонение от 2,3%, което е може би се дължи при закръглянето на данните или е дадено без корективи. БВП на човек спрямо началото на периода с натрупване е нараснал с 96%, т.е. повишението е 11,5 % повече от общия БВП. Изводът от горепоказаното е, че жизнения стандарт в България се е повишил с 38,1 %, а населението на страната ни е намаляло с 471000 души хората или 5,8% спрямо началото на изследвания период.

⁷ Йорданова, Д., „Предпоставки за устойчиво развитие на човешките ресурси в контекста на структурните фондове на ЕС“, сп. „Управление и устойчиво развитие“, бр. 1/2008 г.

⁸ Всички показатели са с натрупване за периода на изследването.

Изводът от горепоказаното е, че жизнения стандарт в България се е повишил с 38,1 %, а населението на страната ни е намаляло с 471000 души хората или 5,8% спрямо началото на изследвания период.

При анализирането на макро-икономическите показатели на лицата заети в земеделието и жителите на селските райони се забелязва изоставане в развитието им за периода на изследването от това на урбанизираните (градските) райони, като разликата се задълбочава още повече в края на изследвания период.

Доходите на земеделските производители са по-ниски от тези за страната - средната годишна работна заплата за **2005 г.** по трудово и служебно правоотношение в аграрния сектор е 2803 лева, а общо за страната по отрасли е 3885 или 72% от средните. В същото време безработицата е по-висока - 12,9% в селата срещу 8,8% за цялата страна. Възможностите за реализация на младите са ограничени. От друга страна, високата безработица се свързва с проявата на други два фактора. Все още в българските селата няма алтернативна възможност за заетост извън селското стопанство, като в същото време самото селско стопанство генерира „самонаемане за оцеляване“, а не наемане на нова работна сила в резултат на разрастването на ефективни пазарни структури. Самонаемането в аграрното производство не може да покрие свободната работна сила в селата и те поддържат все още по-висока безработица отколкото градовете от порядъка на 15% - 20%, а за сравнение същата в град София е едва 2%, а във Варна 4,5% - 5% и т.н.

Голяма част от населението е изолирано от националния обществен процес, поради демографската си структура. В селата има предимно застаряващо население - средна възраст

при градското население за 2005 г.⁹ е 39,5 години срещу 45,2 на селското. Качеството на живот като цяло отстъпва на това в градовете, средната продължителност на живота за 2005 г.¹⁰ е 72,9 години за градското население срещу 71,6 за селското население, естествения прираст за 2005 г.¹¹ е отрицателен и в градовете и селата, но в градовете е -2,4 срещу -12,7 за селското население. Това означава, че селата все по-бързо ще се обезлюдят, ако продължи тази тенденция. Едновременно с това жилищата в градовете за 2005 г.¹³ 1000 човека са 431 бр., а в селата са 600 бр. Следователно на 1 жилище се падат в града 2,32 човека, а на село 1,67 човека. Преобладаващата част на самонаетите в селското стопанство не се осигуряват. За 2003 г.¹⁴ са се осигурявали 4137 лица от 43 930 регистрирани или 9,4% от всички регистрирани. Въпреки, че има големи преференции за регистрираните земеделски производители се осигуряват на 25% от минималния месечен осигурителен доход.

Социалната структура в селските райони - детски ясли, градини, училища, първоначална и доболична помощ, читалища, библиотеки, клубове е добре развита, но се нуждае от по-нататъшна помощ за обновяване и поддържане. Проблем пред социалната структура е не липсата на такава, а нейното ползване и поддържане, в резултат на драстичния спад в броя на младите хора на село.

ИЗВОДИ

От всичко изложено могат да се направят следните изводи:

- националната икономика бележи завиден реален икономически растеж, като за периода след 2003 г. той варира между 5 % и 6,6 % на годишно. Тези добри постижения не са разпределени равномерно по територията на цялата страна.

⁹ По данни на НСИ

¹⁰ По данни на НСИ

¹¹ По данни на НСИ

-между отделните райони съществуват разлики не само като обща стойност на БВП и БДС, но и като секторно разпределение за райони.

-необходимо е стимулиране на чуждестранните инвестиции в изоставащите територии, както и в районите с влошена секторна структура.

-необходимо е да бъдат предприети политики, които да задържат населението в работоспособна възраст, в районите които проявяват трайна тенденция към обезлюдяване, вследствие на което се дължат ниските нива на районните БДС и БВП.

Въпреки, че страната ни се придържа към Лисабонската стратегия, все още сме далече от изискванията за устойчивост на икономическото ни развитие. Въпреки добрите резултати на национално ниво, съществуват сериозни диспропорции. Необходима е целена-

сочена държавна политика, която да стимулира икономическата активност и инвестициите в изостаналите райони на страната, която с подкрепата на Европейските структурни фондове (Европейски фонд за регионално развитие, Европейски социален фонд, Кохезионен фонд), да се насочи към проблемите на регионите и да бъдат намалени разликите в степента на икономическо развитие.

В заключение може да се посочи, че заетостта е основна предпоставка за намаляване на процесите на миграция, бедност и социална изолация, т.е. повишаването на благосъстоянието на населението, поради което своевременното и правилно решаване на проблемите на пазара на труда са от особена важност на съвременния етап от развитието на нашето общество.

¹² данни на НСИ

¹³ данни на НОИ

ЛИТЕРАТУРА:

1.Йорданова, Д., „Предпоставки за устойчиво развитие на човешките ресурси в контекста на структурните фондове на ЕС”, сп. „Управление и устойчиво развитие”, бр.1/2008 г.

2.„Основни макроикономически показатели 1991-2006 г.”, електронно издание, НСИ-България

3.Агенция по заетостта, <http://www.az.government.bg/>

4.Евростат, <http://ec.europa.eu/eurostat/>

5.Национална агенция по приходите, <http://www.nap.bg/>

6.Националният осигурителен институт, <http://www.noi.bg/>

7.Националният статистически институт, <http://www.nsi.bg/>